

CAPLLETRA

Lexicografia i correcció: La funció dels diccionaris en la revisió de textos.

Mercè Lorente
Carles Tebé
Universitat de Barcelona

1. Introducció
2. Tipologia de diccionaris i correcció
3. Abast lingüístic dels diccionaris
4. Informacions lexicogràfiques i correcció
5. Nivells de representació lingüística en els diccionaris
6. Conclusions
7. Bibliografia

1. Introducció

Els diccionaris han estat considerats des de sempre eines de consulta bàsiques en l'aprenentatge d'una llengua, en la traducció i en la revisió o correcció de textos (NOTA: utilitzarem ambdós termes indistintament). En aquest article voldríem introduir-nos en la xarxa de relacions establertes entre lexicografia i revisió de textos i encetar una peculiar visió dels diccionaris i de les seves funcions.

Obviament la perspectiva d'un especialista en revisió de textos davant dels fenòmens lingüístics és ben diferent de la d'un aprenent, un ensenyant o un traductor. Intentarem establir des d'aquesta perspectiva particular la connexió entre les tasques del corrector i la consulta de diccionaris.

En primer lloc, la consulta de diccionaris per part d'un corrector està caracteritzada pels aspectes propis de la revisió textual:

- (1) *El text revisat ja ha estat produït amb anterioritat*

Aquest fet implica que l'autor del text ha pres determinades decisions sobre la comunicabilitat del text que han de ser respectades, malgrat que no hi siguin explícites. Cal que els canvis que imposa un corrector es limitin als aspectes més objectius i documentables.

- (2) *La revisió s'ocupa de detectar, en el text, elements contradictoris respecte d'una sèrie de normes lingüístiques*

Hem de tenir en compte que la norma lingüística amb què treballa un corrector no és única ni uniforme. Al marge de la norma oficial

de la llengua estàndard, comuna a tot el col·lectiu lingüístic, hi ha un conjunt de convencions discursives, pragmàtiques, comunicatives i estilístiques que esdevenen normes lingüístiques tan fonamentals com la primera. Un text ha d'adequar-se a una finalitat comunicativa, ha de presentar continguts formalitzats de manera uniforme i s'ha d'integrar en una determinada variant lingüística.

- (3) *El procés de correcció ha de mantenir inalterables els continguts conceptuals, el grau de formalització del discurs i la funció comunicativa del text.*

Conseqüentment amb els punts (1) i (2), el corrector de textos ha de limitar-se a canviar aquells elements divergents amb el conjunt de normes que regulen l'adequació del text a una llengua particular i a un tipus de discurs determinat. Les modificacions, per tant, han d'abastar exclusivament aspectes lingüístics i paralingüístics, i no han d'incorporar ni el coneixement del món del corrector, ni trets estilístics particulars, ni interpretacions lliures sobre les intencions de l'autor.

- (4) *La revisió lingüística d'un text ha de garantir-ne la fidelitat a les consignes de la normativa, la integritat discursiva o la pertinença a un determinat registre de la llengua i la uniformitat o regularitat lingüística respecte de la variació lingüística.*

Els límits de la variant estàndard de la llengua són difuminats, ja que els continguts d'aquesta varietat lingüística es caracteritzen, al seu torn, per una certa variació. Per tant, els canvis que imposa una revisió textual han de regir-se per una selecció dels barems de llengua estàndard que no distorsionin la integració del text en una varietat concreta de la llengua, regulada per criteris socials, geogràfics, temporals i per restriccions imposades pel canal comunicatiu (transmissió oral o escrita). Amb d'altres paraules i per exemple, la correcció d'un text produït dins d'una varietat dialectal determinada ha de vetllar per adequar el text en la intersecció entre varietat estàndard general i varietat estàndard dialectal.

- (5) *Els elements susceptibles de revisió poden ser de tipus lingüístic o paralingüístic.*

Els elements lingüístics que poden ser revisats es corresponen amb els nivells de representació fonètica, morfològica, sintàctica, lèxica i semàntica (NOTA: límits semàntica). Els elements paralingüístics revisables s'integren dins del conjunt de convencions tipogràfiques, com l'ortografia, la puntuació o l'emfasització(?) de textos.

D'acord amb totes aquestes premisses, la consulta de diccionaris per part d'un corrector de textos esdevé un procediment molt complex d'objectius i limitacions, que suposa la utilització de diverses classes de diccionaris i l'aprofitament irregular de les informacions recollides en un diccionari.

El corrector, diferentment del traductor o de l'aprenent, consulta els articles de diccionaris a la recerca d'una alternativa adequada per a un element textual divergent amb la normativa o amb el tipus de discurs. Generalment el corpus lingüístic que necessita tenir codificat difereix dels interessos d'altres consultors de diccionaris.

En aquest treball observarem primer (2-3) si les classes de diccionaris que tenim a l'abast serveixen per revisar tota mena de textos. Des de la perspectiva del diccionari com a inventari del lèxic d'una llengua se'ns plantegen diverses qüestions:

- El conjunt d'entrades dels diccionaris coneguts cobreixen les necessitats de la revisió de textos?
- El conjunt de nomenclatures dels diccionaris cobreixen tot el cabal lèxic d'una llengua?
- Els diccionaris poden donar resposta a consultes sobre registres, variants discursives i varietats dialectals? Com?
- Quins tipus de diccionaris serveixen per corregir cada una de les menes de text possibles?

En segon lloc (4-5), i des de la perspectiva del diccionari com a recull d'informacions relacionades amb les unitats lèxiques d'una llengua, intentarem esbrinar si els articles de diccionaris recullen tots els elements lingüístics i paralingüístics susceptibles de ser corregits.

Finalment (6), i a tall de conclusió, valorarem el paper dels diccionaris com a eines per a la revisió de textos i ho relacionarem amb el concepte de funció lexicogràfica correctiva.

2. Tipologia de diccionaris i correcció

Partim de la tipologia establerta a Cabré & Lorente (1991), que resulta del creuament de dades de la macroestructura i de la microestructura de cada diccionari. Aquí, però, a causa de les limitacions d'aquest treball, presentem una versió reduïda caracteritzada pels següents criteris:

- a) Incorporem els diccionaris enciclopèdics, que no apareixien a la versió de Cabré & Lorente (1991)
- b) No recollim els diccionaris generals de més de dues llengües
- c) Només tenim en compte els diccionaris amb forma d'entrada lexemàtica o sintagmàtica (hi refusem els visuals, els de formants, etc)
- d) Deixem de banda els diccionaris específics molt selectius (per a escolars, d'autor i obra, de sociolectes (NOTA: per la naturalesa dels diccionaris de sociolectes catalans, d'abast molt restringit), d'un sol dialecte geogràfic, etc.)
- e) I finalment, no recollim els diccionaris fonètics per què ens ocuparem fonamentalment de la revisió de textos escrits.
Diccionaris específics per la selecció de les entrades: Selecció per la temàtica (terminologies)

De l'aplicació dels anteriors criteris, en resulta la següent classificació:

- 1. Diccionaris enciclopèdics
- 2. Diccionaris d'ampli abast: etimològics i dialectals
- 3. Diccionaris generals monolingües
- 4. Diccionaris bilingües
- 5. Terminologies
- 6. Diccionaris associatius: de sinònims i ideològics
- 7. Diccionaris correctius: de barbarismes i ortogràfics

4. Informacions lexicogràfiques i correcció

En aquest apartat ens fixarem sobretot en el conjunt d'informacions lingüístiques i paralingüístiques recollides en la tipologia de diccionaris ressenyada a (2). Ens interessa sobretot copsar la mena de consultes que un corrector pot arribar a fer damunt d'un article de diccionari.

Ja hem vist que la configuració macrostructural del diccionari (decisiones preses pel lexicògraf al voltant de la delimitació de la nomenclatura del diccionari), ofereix al corrector informacions sobre tipus de discurs, registres o llenguatges d'especialitat. La microestructura d'un diccionari, representada per les informacions recollides dins de l'estructura de l'article, és la font d'informació que el corrector utilitza per substituir elements lingüístics o paralingüístics revisables.

El prototipus d'article lexicogràfic que resulta de la intersecció d'informacions dels articles de diccionaris seleccionats s'estructura com segueix:

entrada categoria gramatical
etiquetes sociolingüístiques
etiquetes d'àrea temàtica o associativa

definició

equivalents a d'altres llengües
remissions: sinònims, variants dialectals, alternatives de barbarismes
etimologia

Al marge de la localització d'una peça lèxica dins d'una nomenclatura que representi els nivells estàndards d'una llengua o dins d'una nomenclatura que reculli elements no codificats com els barbarismes, el corrector pot cercar en l'entrada de diccionaris confirmacions sobre l'ortografia d'un mot.

La categoria gramatical hauria de donar pistes sobre el comportament morfosintàctic d'una peça lèxica, cosa que no sempre aconsegueix ser exitosa. Les deficiències en aquest punt s'han de cercar en els codis de representació poc explícits i en els continguts poc aclaridors de la resta de l'article. Per exemple, un verb codificat com a intransitiu (v. intr.) pot portar en català complements obligatoris no referenciats en l'article del diccionari consultat. Només la intuïció del corrector o la consulta d'altra mena d'obres podrà aclarir-li qüestions com aquestes. D'altra banda, la manca de diccionaris de règim

exhaustius obre buits en aquest aspecte, perquè els articles de diccionaris generals només incorporen informacions gramaticals de forma selectiva. (NOTA: per exemple la selecció semàntica no hi surt gairebé mai)

Les etiquetes de caire sociolingüístic es relacionen amb els aspectes tractats als apartats (2) i (3), perquè restringeixen l'abast de l'article o de part de l'article a un registre lingüístic determinat. De tota manera, les etiquetes usuals que fan referència a aquestes dades presenten uns límits molts difusos: Quina diferència hi ha entre qualificacions com familiar i col.loquial? Les unitats etiquetades com a vulgars poden considerar-se integrants de la llengua estàndard? No ens extendrem en aquest punt, perquè d'altres autors ja se n'han ocupat (NOTA: en aquest mateix Caplletra).

La referència a àrees temàtiques o àmbits associatius es vehicula mitjançant etiquetes en diccionaris generals o per la restricció de la nomenclatura en terminologies o diccionaris ideològics. Fonamentalment, la seva funció és relacionar una unitat lèxica amb el discurs especialitzat. Per tant, en la revisió de textos les etiquetes temàtiques només serveixen per verificar la inclusió de la unitat lèxica en un àrea determinada. ????

La definició permet al corrector delimitar semànticament el referent d'una denominació de manera que es creen condicions per a substitució exacta de peces lèxiques per altres o per augmentar la precisió lèxica.

Els equivalents a d'altres llengües no són gairebé mai pertinents a la revisió de textos, si no és per encetar una nova via d'informació sobre aspectes semàntics o enciclopèdics d'una denominació concreta.

Les remissions varien en cadascun dels tipus de diccionaris. La remissió més usual, la sinonímia, permet correccions d'estil de redacció que aporten una major variació lèxica, en canvi les variants dialectals, fornides per diccionaris d'ampli abast, en comptes d'incrementar el cabal lèxic del text permeten restringir el text a una variant geogràfica determinada, manllevant tot dialectalisme aliè. Els diccionaris de barbarismes ofereixen una informació totalment diferent, i només seran utilitzats pel corrector en cas de detectar un barbarisme i no recordar possibles alternatives (NOTA: cosa que no li passa al parlant normal que quan usa un barbarisme no reconeix el fet).

Per últim, la etimologia és una informació de lingüística històrica sense utilitat en la revisió de textos, si no és que faciliti en algun cas la selecció d'una peça per incrementar la precisió referencial.

Podem concloure l'apartat afirmant que les informacions de la microestructura (NOTA: informacions lingüístiques i paralingüístiques, no discursives o pragmàtiques) dels diccionaris pertinents a l'activitat de la revisió de textos són:

entrada
categoria gramatical
definició
remissions

La microestructura resultant representa un diccionari-tipus òptim per al corrector, equivalent a un diccionari general amb informació sistemàtica sobre remissions i amb informació exhaustiva sobre comportament morfosintàctic. Les dades paralingüístiques (ortografia) es desprenen de l'entrada i les dades lingüístiques es relacionen amb els continguts de l'article.

5. Nivells de representació lingüística en els diccionaris

CLASSIFICACIO CABRE & LORENTE (1991)

s'ha de refer: article nova edició

1. Index general
2. Index per autors
3. Classificacions
 - 3.1. Classificació per any d'edició
 - 3.2. Classificació per editorial
 - 3.3. Classificació funcional
 - 3.3.1. Diccionaris prescriptius
 - Generals
 - Terminologies i lèxics d'especialitat
 - 3.3.2. Diccionaris correctius
 - Barbarismes
 - Ortogràfics
 - (Fonètics)
 - 3.4. Classificació pel nombre de llengües
 - 3.4.1. Monolingües
 - 3.4.2. Bilingües
 - 3.4.3. Trilingües
 - 3.4.4. Quadrilingües
 - 3.4.5. De més de quatre llengües
 - 3.5. Classificació per les llengües que contenen
 - 3.5.1. Castellà
 - 3.5.2. Gallec
 - 3.5.3. Basc
 - 3.5.4. Francès
 - 3.5.5. Italià
 - 3.5.6. Portuguès
 - 3.5.7. Anglès
 - 3.5.8. Alemany
 - 3.5.9. Rus
 - 3.5.10. Japonès
 - 3.5.11. Grec
 - 3.5.12. Llatí
4. Seleccions: diccionaris específics
 - 4.1. per destinataris
 - 4.1.1. Escolars

- 4.2. per la selecció de les entrades
 - 4.2.1. per un període històric
 - 4.2.2. per l'època actual: neologismes
 - 4.2.3. per un dialecte geogràfic
 - 4.2.4. per la categoria gramatical
 - 4.2.5. per un sociolecte
 - 4.2.6. per la temàtica
 - 4.3. per la forma de l'entrada
 - 4.3.1. visuals
 - 4.3.2. de formes gramaticals
 - 4.3.3. locucions
 - 4.3.4. formants
 - 4.4. per l'ordenació
 - 4.4.1. inversos
 - 4.4.2. de la rima
 - 4.4.3. temàticament
 - 4.5. d'autor i obra
 - 4.6. de sinònims i antònims
 - 4.7. d'homònims i parònims
 - 4.8. etimològics
 - 4.9. dialectals generals
 - 4.10. ideològics
5. Selecció per les informacions que contenen